

Przestępstwa środowiskowe podmiotów zbiorowych pod lupą prokuratury

AKTUALNOŚCI Spółki, fundacje, spółdzielnie, organizacje pozarządowe i wiele innych firm muszą się mieć na baczności. Prokuratura chce bowiem wykorzystać przepisy w sprawie ich odpowiedzialności za szkody wyrządzone naturze. A wystarczy jej już samo podejrzenie popełnienia takiego czynu

Urszula Piątkowska-Banach
adwokat z Kancelarii
Kopeć Zaborowski

Przepisy ustawy z 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 659; dalej: ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych), określające zasady odpowiedzialności tego rodzaju podmiotów, obowiązują od przeszło dwóch dekad. Jednak dotychczas praktyczne wykorzystanie tych regulacji przez organy ścigania było znikome, szczególnie jeśli chodzi o czyny przeciwko środowisku, już wkrótce ma się to radykalnie zmienić. Prokuratura Krajowa 22 stycznia 2024 r. opublikowała bowiem komunikat o zarządzeniu zastępcy prokuratora generalnego Michała Ostrowskiego, zobowiązującym prokuratorów regionalnych do zwiększenia skuteczności działania prokuratur w zakresie stosowania przepisów wspomnianej ustawy, zwłaszcza w przypadkach czynów przeciwko środowisku. Prokuratorzy zostali formalnie zobowiązani do ścigania podmiotów zbiorowych za czyny zabronione we wszystkich sprawach, w których kryteria tej odpowiedzialności zostały spełnione, ale w szczególności w sprawach dotyczących przestępstw środowiskowych. Można przypuszczać, że wyróżnienie tej konkretnej kategorii przestępstw ma powód w uproszczonej procedurze pociągnięcia podmiotu zbiorowego do odpowiedzialności.

Krótsza ścieżka ścigania

Do sierpnia 2022 r. ściganie podmiotu zbiorowego na podstawie przepisów wspomnianej ustawy wymagało w każdej sprawie tzw. pre Judykatu, czyli wcześniejszego potwierdzenia prawomocnym wyrokiem lub innym orzeczeniem, że dany czyn został popełniony przez osobę fizyczną. Przepisy ustawy z 22 lipca 2022 r. o zmianie niektórych ustaw w celu przeciwdziałania przestępczości środowiskowej (Dz.U. poz. 1726), które weszły w życie 1 września 2022 r., dokonały potężnego wyłomu w tej zasadzie, wprowadzając do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych m.in. art. 4a. Zgodnie z nim, w przypadku popełnienia przestępstwa przeciwko środowisku, podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności niezależnie od uprzedniego wydania wyroku albo innego orzeczenia potwierdzającego fakt popełnienia takiego czynu przez osobę fizyczną, np. członka organów kierowniczych czy pracownika danego podmiotu.

Ryzyko postępowań znacząco wzrasta

A zatem, w sprawach dotyczących przestępstw środowiskowych, prokurator może wystąpić z wnioskiem o wszczęcie postępowania przeciwko podmiotowi zbiorowemu niezależnie od tego, czy wypełnienie przestępstwa zostało prawomocnie stwierdzone w postępowaniu karnym lub karnoskarbowym. W praktyce oznacza to, że rzeczywiste ryzyko postępowania przeciwko podmiotom oddziałującym na środowisko aktualizuje się znacznie szybciej niż w przypadku pozostałych przestępstw – już od powzięcia przez organ informacji o podejrzeniu popełnienia takiego przestępstwa.

Jakie więc konsekwencje czekają na podmioty oddziałujące na środowisko? Praktyka pokazała, że zmiana przepisów nie była wystarczająca do przełamania utrwalonej

przez lata niechęci organów ścigania do poszukiwania odpowiedzialności podmiotów zbiorowych i nie przyniosła spodziewanej rewolucji w obszarze odpowiedzialności za przestępstwa środowiskowe. Jednak ostatnie formalne zobowiązanie prokuratur do efektywnego wykorzystywania przepisów ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych stwarza realną szansę skutecznego przełamania tej tendencji. Jak czytamy w oficjalnym komunikacie zamieszczonym na stronie Prokuratury Krajowej, nie tylko zobowiązała ona podległe jednostki do zintensyfikowania działań zmierzających do pełnego wykorzystania możliwości, jakie daje ustawa, ale zleciła również przegląd spraw obejmujących czyny przeciwko środowisku pod kątem zastosowania omówionego wyżej art. 4a ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych dotyczącego przestępstw środowiskowych i skierowania wniosków o stwierdzenie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny na szkodę środowiska naturalnego. To oznacza istotne i realne ryzyko skierowania wniosków o wszczęcie postępowania przeciwko podmiotowi zbiorowemu we wszystkich postępowaniach, w których wszczęte zostało postępowanie karne o przestępstwo środowiskowe – bez względu na jego stadium, a więc także w sprawach, w których nie doszło nawet do przedstawienia zarzutów.

Dotkliwe kary

Dotychczasowy brak praktycznego wykorzystania przepisów ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych przez organy ścigania przełożył się na brak powszechnej świadomości ich istnienia i nieznaną przeliczoną w nich sankcji. Tymczasem gra toczy się o wysoką stawkę. Zgodnie bowiem z art. 7a ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, w przypadku przypisania podmiotowi zbiorowemu odpowiedzialności za przestępstwo środowiskowe, sąd orzeka wobec niego karę pieniężną w wysokości od 10 tys. zł do 5 mln zł. Niezależnie od kary pieniężnej sąd może orzec także m.in. przepadek przedmiotów lub korzyści majątkowej pochodzącej choćby pośrednio z czynu zabronionego (art. 8), a także dotkliwe zakazy, w tym np. zakaz promocji lub reklamy, zakaz korzystania z dotacji, subwencji i innych form wsparcia ze środków publicznych czy zakaz ubiegania się o zamówienia publiczne (art. 9).

I tu pojawia się pytanie: co może zrobić przedsiębiorca, jeśli w związku z jego działalnością toczy się już postępowanie? W przypadku, gdy w związku z działalnością podmiotu zbiorowego toczy się już jakiegokolwiek postępowanie karne w sprawie o czyn stanowiący przestępstwo przeciwko środowisku, organy reprezentujące podmiot powinny niezwłocznie zlecić działania zmierzające do oceny ryzyka przypisania spółce odpowiedzialności na gruncie przepisów ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych i ustalenia okoliczności umożliwiających wyłączenie lub zredukowanie odpowiedzialności podmiotu za przestępstwo środowiskowe poprzez wykazanie należytej staranności i odpowiedniej organizacji wewnętrznej podmiotu.

Odpowiedzialność podmiotu zbiorowego na gruncie ustawy powstaje bowiem, jeśli do popełnienia czynu zabronionego doszło w następujące:

- o najmniej braku należytej staranności w wyborze osoby działającej w imieniu lub w interesie podmiotu (członka or-

Ramka 1

Od czego zacząć? Lista kontrolna

Każda osoba zarządzająca podmiotem, którego działalność ma wpływ na środowisko, powinna obecnie odpowiedzieć sobie na następujące pytania:

1. Czy są jej znane wszystkie regulacje prawne, które odnoszą się do prowadzonej działalności, w tym ustawy szczególne, takie jak np. prawo ochrony środowiska, ustawa o ochronie przyrody, ustawa o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie, ustawa o krajowym systemie ek zarządzenia i audytu (EMAS), ustawa o odpadach, ustawa o substancjach chemicznych i ich mieszaninach, ustawa o przewozie substancji niebezpiecznych?
2. Czy została opracowana strategia zapewnienia zgodności działalności z prawem?
3. Czy zostały przyjęte regulacje dotyczące ładu korporacyjnego: wewnętrzne zasady jasnego i precyzyjnego podziału kompetencji i odpowiedzialności pomiędzy poszczególnymi komórkami organizacyjnymi lub pracownikami?
4. Czy funkcjonuje system regulacji wewnętrznych – procedur, polityk, kodeksów – pozwalających minimalizować ryzyko niezgodności?
5. Czy regulacje wewnętrzne są aktualne i uwzględniają zmiany przepisów i najnowsze regulacje prawne oraz poglądy orzecznictwa?
6. Czy regulacje wewnętrzne zostały prawidłowo wdrożone, w szczególności poprzez system szkoleń pracowników i wyznaczenie osób odpowiedzialnych za nadzór nad ich przestrzeganiem?
7. Czy podmiot przeprowadza okresowe kontrole i audyty pozwalające na identyfikację poziomu naruszeń przepisów prawa i regulacji wewnętrznych?
8. Czy podmiot zapewnia odpowiednie kanały umożliwiające poufne zgłaszanie nieprawidłowości i ochronę sygnalistów?
9. Czy podmiot wdrożył procedury efektywnego reagowania na zgłoszenia i inne incydenty wewnętrzne?

Jeśli którakolwiek z odpowiedzi na powyższe pytania jest negatywna lub budzi wątpliwości, to należy poważnie rozważyć skorzystanie ze wsparcia profesjonalnego podmiotu oferującego usługi w zakresie compliance lub zatrudnienie specjalnego pracownika, który zapewni działanie podmiotu w zgodzie z najlepszymi praktykami. ©

Ramka 2

Kogo to dotyczy

Zgodnie z art. 2 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary:

1. Podmiotem zbiorowym w rozumieniu ustawy jest osoba prawna oraz jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, z wyłączeniem Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego i ich związków.
2. Podmiotem zbiorowym w rozumieniu ustawy jest również spółka handlowa z udziałem Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub związku takich jednostek, spółka kapitałowa w organizacji, podmiot w stanie likwidacji oraz przedsiębiorca niebędący osobą fizyczną, a także zagraniczna jednostka organizacyjna. ©

ganu, innej osoby uprawnionej do reprezentowania i podejmowania decyzji, pracownika, podwykonawcy itd.), lub co najmniej braku należytego nadzoru nad tą osobą ze strony organu lub przedstawiciela podmiotu zbiorowego,

■ organizacji działalności podmiotu zbiorowego, która nie zapewniała uniknięcia popełnienia czynu zabronionego przez taką osobę, podczas gdy mogło je zapewnzić zachowanie należytej staranności, wymaganej w danych okolicznościach, przez organ lub przedstawiciela podmiotu zbiorowego. Podstawowym działaniem zarówno w przypadku, gdy wobec przedsiębiorcy toczy się już postępowanie karne, jak i w przypadku otrzymania sygnału o jakiegokolwiek nieprawidłowości, która takie postępowanie może potencjalnie spowodować, będzie przeprowadzenie wewnętrznego postępowania wyjaśniającego. Takie działanie, choć niewątpliwie generuje dodatkowe koszty (ze względu na zaangażowanie czasu pracy pracowników czy zatrudnienie profesjonalnego podmiotu zewnętrznego), będzie stanowiło wartościową inwestycję. Pozwoli bowiem – po odebraniu oświadczeń świadków, analizie dokumentacji wewnętrznej i zbadaniu dostępnej korespondencji pomiędzy pracownikami – nie tylko zgromadzić materiał dowodowy pozwalający na wykazanie dochowania należytej sta-

ranności i prawidłowej organizacji podmiotu, lecz także zidentyfikować luki w procesach wewnętrznych. To z kolei pozwoli na wprowadzenie odpowiednich zmian pozwalających na uszczelnienie systemu i zapobieżenie podobnym sytuacjom w przyszłości.

Realną ochronę firmy i kadry zarządzającej przed odpowiedzialnością zapewnią tylko skuteczny, prawidłowy i profesjonalnie przygotowany oraz zaimplementowany system compliance. A w przypadku podmiotów oddziałujących na środowisko to przede wszystkim tzw. green compliance, czyli wdrożenie procedur zarządzania ryzykiem środowiskowym i sytuacjami awaryjnymi w obszarze ochrony środowiska. Oznacza to konieczność nie tylko zaprojektowania systemu wewnętrznych regulacji i procedur, określających zasady organizacji podmiotu, zakres odpowiedzialności organów, komórek organizacyjnych i osób działających w imieniu podmiotu czy zasad postępowania na wypadek czynu zabronionego, lecz także jego skutecznego wdrożenia poprzez system szkoleń, wyznaczenie osób nadzorujących przestrzeganie wprowadzonych regulacji, wdrożenie kanału zgłoszeń dla sygnalistów i określenie zasad skutecznego reagowania na incydenty wewnętrzne, w szczególności mające wpływ na środowisko. ©